

TÖRTÉNETI IRODALOM.

Sáros vármegye monographiája. Irta Tóth Sándor. Berzeviczy Albert előszavával. I. kötet. Czimerképekkel. A vármegye költségén. Budapest, 1909.

A Rákócziak nagymúltú megyéjének — Sárosnak — monographiája fekszik előttünk. Készen van immár az I., sőt már a II. kötet is. Kiváncsi várakozással tekintettünk a készülő monographia elé, nagy reményeket fűztünk hozzá; lássuk tehát, hogy a fényes múltú vármegye kapott-e multjának megfelelő monographiát? Lássuk, megfelel-e vajjon az előttünk fekvő kötet azoknak a reményeknek és várakozásnak, a melyeket hozzá fűztünk?

A műhöz a vármegye nagynevű fia, Berzeviczy Albert, Beatrix királyné fényes tollú történetírója, írta a bevezetést, a melylyel valóban megtisztelte szülővármegyéjét és annak történetíróját. Ez a bevezetés magában foglalja a megye történetének pompásan sikerült, tömör, dióhéjba szorított vázlatát. A bevezetésből vesszük a monographia keletkezésének történetét is. Már 1894-ben elhatározta Sáros vármegye közönsége, hogy monographiát fog iratni, azonban »a vállalkozó és elfogadható erők hiánya miatt« az ügy lekerült a napirendről és csak az 1907 június 28-án tartott megyei közgyűlésen jutott az ügy előkészítése annyira, hogy a megye közönsége dr. Tóth Sándor eperjesi kir. kath. főgymnasiumi igazgatót a monographia megírásával megbízhatta.

A megbízott szerző 1907 nyaratól 1909 végéig, tehát *amerikai arányú* gyorsasággal készítette el a monographia előttünk fekvő kötetét, sőt a folyó 1910-ik év nyarán megjelent immár a munka vaskos II. kötete is. Egyelőre — mert sok a mondanivalónk — csak az I. kötettel óhajtunk foglalkozni, folytatása majd következik.

Előre kell bocsátanom, hogy a szerző — bizonyos okokból — azon ősrégi és nagyon rossz szokáshoz tér vissza, hogy sehol (tán egy-két következetlen kivétellel) semmiféle forrást meg nem nevez, sem nem idéz. Ezzel nemcsak munkája használ-

hatóságát és megbízhatóságát tette tönkre, hanem a bíráló munkáját is mód felett megnehezítette. Mindennek persze megvan a maga oka, a mire majd annak idején rá is térünk. Azonban szerző úrnak ez a hibája *megbocsáthatatlan marad még akkor is*, ha a monographia harmadik kötetében fel is fogja sorolni majd az általa használt munkák jegyzékét. Ezt rendszerint az I. kötet legelején szokás megtenni, bár még ez sem elegendő. Így és ilyen módszer szerint nem ma, a XX. század elején, de már nagyon régen nem lehet monographiát vagy egyáltalán történelmi munkát írni.

Vizsgáljuk immár az előttünk fekvő munkának fogyatékoságait, bár — az igazat megvallva — sokkal könnyebb és rövidebb volna annak *relative* használható részeiről beszélni, mert *absolut* értékű része úgy sincsen. A már említett Bevezetés és egy hangulatos Előhang után nyolcz szakaszban és 18 fejezetben a következőket tárgyalja a szerző.

Az I. szakasz hét fejezete a vármegye földrajzával foglalkozik. Minthogy a *Századok* nem földrajzi, hanem történelmi folyóirat, ennek a résznek megbíráására nem is vállalkozom, csupán az első fejezet első szavai ellen emelünk kifogást, hogy t. i. »Sáros vármegye az egykori *Szarmaczia* része« (?) volt. Ha a szerző úr tudná azt, hogy a szarmaták síkságokon élő lovasnép voltak, akkor a bérczes megyét nem nevezte volna ki Szarmácia részének, a minthogy az szarmata terület éppen a mondott oknál fogva nem is volt.

A »*Nemesített marhaállomány*«-ról szóló fejezet alcímmel és legmodernebb statisztikai táblázatokkal a vármegye földrajzáról szóló szakasz befejezést nyer és a szerző áttér a második szakasz tárgyalására, melynek feladata volna bennünket a megye őskorával és a leletekkel megismertetni. A körülbelül egy ívnyi (16 oldal) fejezet a 68. lap második bekezdésétől számítva az *Archaeologiai Közlemények* V. kötetének (1865. évfolyam) 89. és következő lapjairól lett kiollóзва. Itt ugyanis a néhai jeles archaeologus, Henszlmann Imre, az Osztópatakon talált régiségekről értekezik. A szerző úr felületes még az átirásban is, a mennyiben még annyi fáradságot sem vesz magának, hogy a még 1865-ben használatban volt lábat, hüvelyket és perczet modern hossz mértékre számítsa át. A ki egyébként erről a tárgyról bővebbet akar tudni és jobban akar tájékozva lenni, annak ajánljuk, hogy az eredeti cikket olvassa el.

A harmadik szakasz a honfoglalás kora és a megye kialakulásának kezdete címet viseli, de már előre elárulhatom, hogy a megyét illetőleg itt (t. i. a honfoglalásban) elég kevés szó esik. A mit erről itt olvasunk, az zavaros és értelmetlen. A szakasz első

fejezete (voltaképen a sorrendben *nyolczadik* fejezet) a »Megye és várispánság« hangzatos címet viseli. Valószínűleg — a szerző terminológiája szerint legalább — ez alatt honfoglalást is kell érteni, mert ez a fejezet nem a megye vagy várispánság dolgával, hanem a honfoglalással veszi kezdetét, mivelhogy külön fejezet ezzel nem foglalkozik. Itt mindjárt az első sornál meg kell jegyeznem, hogy »honfoglaló őseink« *nem* mindenütt, főleg pedig Sárosban nem, »a rómaiak kereskedelmi útjain haladtak«, hanem a folyók mentén. Vagy csak nem gondolja a szerző úr, hogy a Don, Dnjeper, meg a felső Tisza és mellékfolyói mentén római utak valának?

Mindannak, a mit a szerző úr a következőkben (77., 78. ll.) előad, semmi reális történelmi alapja nincsen, egyes-egyedül Sóvár nagyon korai létezése az, a mit Anonymus XVII. fejezetére támaszkodva esetleg el lehet fogadni, a többi mind a mesék és a phantasia világába tartozik.

A 77. lapon a megye nevének Sárosnak Zárus- (»Za-rus«)ból (szláv alapon) való magyarázata szintén alaptalan kitalálás. Mutasson nekem a szerző úr csak egyetlenegy eredeti középkori oklevelet, a hol a Sáros név (akár a megyéé, akár a váré vagy mezővárosé) »Zarus«-nak van írva.

A 78. lapon a megye chartographiai képe cím alatt mesélt dolgok is csak egyedül Sóvár korai létezését bizonyítják, a többi mind légből kapott és — a mely hibába a szerző gyakran esik — nem is a megyére vonatkoznak. A 78. lap alján a következőket olvassuk: »*Sáros vármegyébe, az osztozkodáskor csupa törzsökös magyarság jutott. Magyar falvak alakultak sátorcsoportokból, (? !)* a melyek lassan önállósodtak, (? !) míg a tatárjárás pusztításai után pótlásra nem lett szükség«. Tizenhárom sorral odább, miután a szerző egy merész ugrással a XIII. század elejére visz minket — (ilyen hatalmas korbelt ugrások és ellentmondások is nagyon, sőt túlon-túl gyakoriak) — egyszerűen kijelenti, hogy: »*a föld tehát átlagban néptelen még*«. Kérdem a szerző urat, hova lett hát az a sok jó törzsökös magyar?

Menjünk azonban tovább. A 78. lap III. számmal jelzett bekezdése így hangzik: »A mennyire az *okiratokból kideríthető*, (?) a megye földje meglehetősen vadon állapotban volt *az Árpádok első korszakában is*«. Ugyan kérem, tessék megmondani nekem, hol látta a szerző úr ezeket az »okiratok«-at.

Folyamrendszerének a megye *nem* köszönhet *állami életet*, (?) hanem legfeljebb árvizeket. Tudtommal különben Sáros vármegyében nincs is folyam, csak folyó. A megye egyébként megyei (de nem *állami*) életfejlődését a telepítéseknek, a népesedésnek, a teuton hospesek, szerzetesek stb. áldásos működésének köszönheti.

A következő bekezdésben (79. old.) az 1209. évi adomány-

levélre kerül a sor. Ennek a bekezdésnek azonban egyetlenegy szava sem állhat meg, nem is szólva arról a zavaros és következetlen előadásról, a mely nemcsak itt, hanem az egész munkán véges-végig uralkodik. Nem áll meg pedig a bekezdés egyetlen szava azért, mert a kiinduló pont, a mire a szerző támaszkodik, t. i. az 1209. évi oklevél (Ld. Wagner: *Dipl. Sáros* 46. old.) — *hamis*. Persze a szerző úr, a ki egy vármegye történetének a megírására vállalkozott, nem tudja azt, mi az az oklevélkritika vagy egyáltalán az adatok kritikája; így tehát természetesen azt sem tudhatja, hogy immár 1902-ben megjelent az Akadémia kiadásában egy könyv, melynek szerzője dr. Karácsonyi János, a ki ebben a könyvben a *hamis*, hibáskeletű és keltezetlen oklevelek jegyzékét adja 1400-ig. Ha ezt a szerző úr ismerte volna, akkor a 12—13. lapon, 69. sorszám alatt megtalálta volna, hogy ez az 1209. évi oklevél hamis és hogy Ujfalu csak 1320—40 körül alakult. De *feltéve*, hogy ez az oklevél nem hamis és a »beköltözötték védelmére várak építését« kívánná, teljesen következetlen oklevél volna, mert hiszen a szerző úr néhány sorral lejjebb kimutatni igyekszik, hogy *1200-ig (!)* már éppen egy tuczat vár volt a megye területén olyan időszakban, a mikor a magyar történet-tudomány tanúsága szerint várak egyáltalán nem épültek. És itt ismét csak azt kérem a szerző úrtól, legyen szíves nekem megmutatni azokat az *okleveleket*, a melyek 1200-ig ezt a tuczat sárosmegyei várat felsorolják vagy emlegetik. Ezeket megismerni tudományos közérdek volna!

Következik a 79. oldal utolsó bekezdése. Itt újra csak azt mondom, hogy lássuk a XIII. század *elejéről* a kulturális nyomokról beszélő adatokat. Megjegyzem mellesleg, hogy Sárosban ekkor már térítésről szó nem lehet. A mi a szerzetesek »egész tömegé«-t illeti, legyen nyugodt a szerző úr, ilyen tömegek sem ekkor, sem máskor nem lépték át a megye határát. Egyáltalán ne tessék azt gondolni, hogy ebben a korban olyan nagy szerzetes-tömegek kóboroltak szerteszét a hazában.

Az, hogy a templáriusok állítólag *már 1111-ben* építik a bártfai templomot, remélem csak tréfa akar lenni, mert kérem: az első kereszties hadjárat 1099—1100-ban volt, utána alakultak a lovagrendek, hol voltak még 1111-ben a templáriusok Bártfától? De sőt, hol volt még akkor maga Bártfa is? Hisz a telepítés évtizedekkel később történt, a mit szerző urnak, mint a megye monographusának minden körülmények közt tudnia kellene. Ugyancsak a templomos lovagokkal épített a szerző 1200 elején egy egész csomó várat. Kérjük az okleveles bizonyítékokat!

A 80. oldal IV-gyel jelölt bekezdése és innenfogva egészen a következő kilencedik fejezetig terjedő, az ősi megyerendszerről

és várispánságról szóló rész (85. old.), egyike a kötet leghetetlenebb részeinek. Ember legyen, a ki ebben a minden képzeletet felülmúló zűrzavarban kiismeri magát.

Pedig dr. Mangold Lajos: *A magyarok oknyomozó történelme* a középiskolák VIII. oszt számára (IV. javított kiadás) 46. oldalán a szerző úr megtalálta volna röviden és szabatosan formulázva a vármegyerendszerre vonatkozó eddigi kutatások eredményének összefoglalását és megkímélte volna magát és olvasóit clavúlt és félretett nézetek feltalalásától. Kiegészítésül még Tagányi: *a Megyei önkormányzatunk keletkezése* című kitünő dolgozatát (Ld.: *Akadémiai Értekezések* XVIII. kötet), Sáros vármegye megalakulására pedig Bártfai Szabó László szabatos cikkét: *Pata és Ujvár megyék* (Ld. *Századok* 1907. évf. 193. és kk. II.) teljesen elegendő lett volna átolvasni arra, hogy szerző úr ezt a kérdést valahogy tisztességesen megoldja.

De menjünk csak kissé a részletekbe. Szerző szerint az ország már Szent István alatt fel volt osztva provinciákra (? !). »Ezek neveit vették át egyszerűen avagy a honfoglaló vezérek neveit ruházták rájuk« (80. l. 2. bekezd.). Tizenkét sorral odább már ezt olvassuk: »Az ország legnagyobb része a várak köré csoportosul: *mindegyik megye tőle kapja nevét*«. Hát már most voltaképen honnan vették a megyék neveiket? Tovább: »Sáros vármegye (előbb Ujvár vármegye) szintén a várszerkezet virágzásakor alakult«. Nem tekintve arra, hogy az előző mondatok és e közt semmi logikai összefüggés nincsen, ez a kijelentés teljesen téves, mert éppen *ellenkezőleg*, a vármegye a várszerkezet bomlásakor alakult. Hogy a megyében két várispánság volt (sic!), teljesen légből kapott állítás, a szerző két bizonyítéka pedig, a melyeket itt idéz, a képzelet világából való (81. l. I. bek.). Avagy tessék nekem megmutatni I. Géza királyunknak 1075-ből Novum Castrum várnépe számára szóló alapítványlevelét, melyik levéltár őrzi ezt, vagy melyik diplomatarium közli? mert én *ebből az évből egyetlenegy oklevelet ismerek csupán és ez a garamszentbenedeki apátság alapító oklevele*.

A Névtelen confinium alatt *nem ért határszéli megyéket*, mert *Anonymus jobban tudta*, hogy a honfoglaláskor még nem lehet se határszéli, se más megyékről beszélni. Hogy mi akar a *spicu* (!) lenni ezt sejtjük, de azért meg kell jegyeznünk, hogy a speculatorest sohasem hívták »(spicu)-nek«, hanem legfeljebb *spiculateosnek*.

A 81. oldal második bekezdésében ezt olvassuk: »A sárosi várispánság és Sáros-vár történetét 1251-iki okirat említi először«. Daczára annak, hogy szerző forrást nem idéz, mégis — úgy látszik — sikerült az idevágó adatot megtalálnunk: Wenzel:

Árpádkori Új Okmánytár II. k. 221-ik oldalán, a hol Sárosról csak ez áll: »*Datum in Sarus, feria secunda ante festum Sancti Andree*«. Sem több, sem kevesebb. Hol itt a várispánság, meg a vár története? Ezért nem idéz tehát a szerző úr forrást? Következnek a megyéről és várispánságról szóló folytatólagos mesék, melyeket részletezni a térhiány miatt nem akarunk. Most már csak azt fogjuk kimutatni, hogy a szerző úr az *elemi történelmi ismeretekkel* sincsen tisztában. Így például: a 82. oldal alján arról beszél, hogy a várispánságot *Zsigmond király idejében a banderiális rendszer váltja fel* (? !). Szerző úr nem tudja, hogy a banderiális rendszer *hadi* rendszer volt, melyet *Róbert Károly király hozott be*, Zsigmond pedig a rendszert tovább fejlesztette. Mindennek nem tudásáért a Lőzépiskolai taulókat meg lehet buktatni!

A 83. lapon a tatárjárás után a vármegye *plenumáról* (?), megyei *tanácskozásáról* (?), *összejövetelekről* (?), *értekezletekről* (?) olvasunk, de azt nem teszi oda a szerző, hogy a tatárjárás után hány századdal később vannak ezek a megyei »értekezletek«, meg »összejövetelek«.

Hogy a szerző a magyar királyok időrendi egymásutánjával *sincsen tisztában*, arra is idézünk egy-két classikus példát. Így: 83. lap első bekezdésében ezt olvassuk: »*A XIII. század közepén az országban már 25—30 ezer nemes van* (?) *Arra következik Imre és II. Endre számtalan donációja*«. Legyen szabad itt tisztelettel felvilágosítanom szerzőt arról, hogy *Imre 1196—1204-ig*, *III. László 1204-ben*, *II. Endre 1204—1235-ig* uralkodott, tehát a XIII. század közepén mindketten már régen őseikhez tértek, tehát számtalan donatiót sem adhattak már. De menjünk tovább, van még ennél eklatánsabb példa is: A 87. oldalon a II-vel jelzett bekezdésben ezt olvassuk: »*Ujvár megye az ujvári várispánság hatása alatt alakult, melynek életéből Imre király korából 1235*« (!) stb.-it említenek az iratok. Hogy Imre mikor halt meg, tudjuk már, sőt most már tán a szerző úr is tudja. (Ugyancsak kiváló példánk van erre a 440. oldalon is, a hol III. Endre 1251-ben már szerepel. Erről azonban majd később.)

A 84. oldalon az első bekezdésben ez vagyon írva: »*Az ispánok joga és kötelessége: a királyi rendeletek végrehajtása és a nemesi jogok védelme* (1231: III. t.-cz.)«. Megnéztem a törvény szövegét mind Kovachichnál, mind pedig Endlichernél, mindkét helyen ezt a szöveget találtam: »*Si palatinus interim male administraverit negocia regis et regni, supplicabunt nobis, ut utilioem loco eius constituamus, quem volumus et nos precibus eorum annuemus*«. Kérdem mindazokat, a kik latinúl értenek, — mert a szerző úr, úgy látszik, nem ért — hol van itt szó az ispánok

joga és kötelességéről, a királyi rendeletek végrehajtásáról, nemesi jogok védelméről? Ebből is megértjük, hogy miért tartotta a szerző úr czélszerűbbnek forrásait nem idézni! Ugyanitt egy sorral odább ezt olvassuk: »A szolgabíró nemcsak jelen van az *ispán vagy* (?) nádor ítélkezésénél, hanem a jogtalan ítélet ellen tiltakozik és jelentést tesz a királyhoz (?) (XIV. t.-cz.). Nem tekintve arra, hogy XIV. t.-cz. nagyon sok van, csak annyit kívánunk megjegyezni, hogy az 1291-iki törvény (XIV. t.-cz.) szövege mást és többet mond. De folytassuk a munkát. Azt, hogy a szerző az Aranybulla 5. pontját nem tudja helyesen jogtörténetileg értelmezni (84. lap 2. bekezdés), nem is vesszük neki rossz néven, mert hát elvégre honnan is tudná, mikor ennél sokkal elemibb dolgokat nem tud.

A 85. lapon fent ez áll: »A *tized* kétféle: *nona* és *decima*« (!). Ha kilenczed, akkor nem lehet tized, de nem is az!

Ugyanezen lapon a 2. jegyzetben ezt a bölcseséget olvassuk: »2. Cives, civitas, comes civitatis: a város fogalomkörét jelölik, mely mint több várispánság székhelye (? !), a várispánság keretében alakult ki.« Risum teneatis! Erre a kiáltó értelmetlenségre csak ennyit jegyziünk meg: Cives = városi polgárok, civitas = város, comes civitatis = a város ispánja. Következik a *kilenczedik* fejezet, mely a vármegye nevei, Sáros vármegye különválása címet viseli. Ebből a zúrzavaros fejezetből is, a mennyire az adatoknak utána tudtunk járni, szerző úrnak az adatok felhasználása körüli megbízhatatlansága tűnik ki. Így a 89. oldalon mindjárt elől említett 1234. és 1243. évi donatiók (Ld. Wenzel: I. m. VI. k. 547 és VII. k. 136. ll.) semmiféle összefoglalást — mint szerző úr mondja — nem tartalmaznak. Ugyancsak itt: »A Várad Reg. 210. p. »Sáros megye« főispánjául említi Dénes kir. tárnokot (?) és sárosi *bánt* (? ! !). Ime a szöveg: »Detusa de villa Sarus impeciit convillanum suum nomine Detreh de combustione domus sue et de furto, quos Petur curialis comes *Dionisii regie maiestatis camerarii*, ex precepto domini sui discutiens misit Varadinum . . .« stb. Már most — figyelembe nem véve azt, hogy a Várad Regestrum kora 1201—1235, Sáros vármegye pedig Bártfai Szabó czikke szerint 1243—47. körül alakul ki, — kérdem a latinul értőket, hol van ebben a szövegben Dénes *sárosi bánról*, meg főispánról szó? megjegyezve, hogy szerző úr nem tudja azt, hogy a regie maiestatis camerarius nem királyi tárnokot, hanem királyi *kamarást* jelenthet. Hogy Briccius magyarul Bereczket, »az egri Capitulum Ecclesiae« (86. lap.) pedig egri káptalant jelent, szerző úr szintén nem tudja.

A 86. lap 2. bekezdésében ezt meséli a szerző úr: »*Sáros* (Zarus, Sáros) — szóval már megint a: Zarus! — név alighanem a Sáros-

potok-tól való, bár csak később érvényesül mint megyenév«. (?!!) Miféle Sárospataktól? Talán csak nem a Zemplénmegyében levő Sárospatakot érti a szerző úr? Ez esetben tudnia kellene, hogy Patak városát *Sárospatak* néven csak a XV. század második feléből való, meg a XVI. századi oklevelek kezdik emlegetni. Különben Sáros vármegye csak nem ment Zemplénbe nevet kölcsönözni?!

Következik a *tizedik* fejezet (88. lap), melynek címe *megint* a vármegye neve, címere és pecsétje. A megye neve (I-gyel jelölt szakasz) alatt a szerző ismét feltalálja a Zarust. Azután Thurinszky dolgozatából (Eperj. kir. kath. gymnasium értesítője 1898/99. 10. l.) a tarczai völgy elzárásáról szóló részt kiszedve, megismétli a Sárospothoka meséjét. A megye címeréről szóló és II-vel jelzett szakasz, a milyen rövid, olyan rossz. Nálunk a heraldikában soha *byzanczi* befolyás nem érvényesült, hanem igenis nyugati. 1247-től fogva kezdik a királyok a címert adományozni, mondja továbbá a szerző, lehet, hogy máshol ez így van, *nálunk azonban nem*. Az első eddig ismert címeradományozás nálunk a XIV. század végéről való és a Csentevölgyi családnak adatott. Ezelőtt csak *címerjelvényt* adtak a királyok, de ezt is csak a XIV. század elején. Így például Róbert Károly király Dancs zólyomi főispánnak 1327-ben aranyos *címerjelvény* viselésére ad engedélyt. (Ld. *Anjou-kori okmánytár* II. k. 336—7. l.) Képtelen a szerzőnek az az állítása is, hogy a nemzetségi és családi címerek használatá hova-hamarabb átmege a városi, majd a vármegyei körbe (!), *s nemzeti jellegűvé válik*. (? ! !)

A megyei címer a XV. században *nem* szerepel szórványosan, mert — a mint az általában ismeretes — csak egyetlenegy megye kap ebben a században, 1498-ban címert és ez Somogy megye. Azonban a »megyei címer« titulus alatt még csak ezután sülnek ki szép dolgok! Azt mondja a szerző: »*A megyei közélet* a XIII. században kezd *emelkedni*. (!?) *IV. Béla*ig jegyzőkönyv nincs (89. l. 2. bekezdés.)«. Kérem, micsoda remek dolog volna pl. egy *IV. László* korabeli megyei jegyzőkönyv! Persze szerző úr többek közt azt sem tudja, hogy egészen a Jagelló-korig (XV. sz. vége, XVI. sz. eleje) nem tudunk megyei jegyzőkönyvet sehonnan sem felmutatni. »*A magánjogi eljárás* (sic!) a káptalanok és conventek előtt folyik le.« Hogy szerző úr a joghoz nem ért, azt látjuk, de az is bizonyos, hogy arról sincs fogalma, hogy a középkorban melyek a világi törvénykező fórumok, mert másképen ilyen csinos felfedezésekre nem jutna. De most jön a java! »*IV. Béla* alatt az ősi megyei *szervezet átalakuló közgyűléseket tart* (? ! !), *törvényszékben ítélt*, sőt a *peres eljárásban írást is alkalmaz*. Azon már ott van az ispán (*vicispán*) (sic!) és bírák (szolgabíró) *névalírása* (!!) és

saját pecsétje«. *Risum teneatis!* — Tovább: »*IV. László és III. Endre korában* még nevezetesebb a haladás: a szóbeliség eltűnik, az öt megyei hatósági személy *aláírásával* és pecsétjével jelennek meg a *hatósági végzések*. Az eljárást kir. rendeletek is megerősítik«. Hajmeresztő képtelenségek. Ime a szakmabeli tájékozatlanság hova vezet! Menjünk tovább. »A XV. században a megyék a fejlettebb jogviszonyok következtében önkényűleg kezdtek megyei címert és pecsétet alkalmazni.« Kérem, melyek azok a megyék? Mi — mint már említettük — Somogyon kívül (1498.) példát nem tudunk és nemcsak a *Tripartitum*, de más sem ismeri őket. »II. Lajos zavaros éveiben fejlődik ki a megyei önkormányzat a *jogszolgáltatás* (?) és honvédelem (?) terén.« Hiszen az előbb azt tetszett mondani, hogy a megye *IV. Béla alatt* átalakuló közgyűléseket tart, *törvényszékben ítélt*, stb. — Hát már most mi az igazság? Bizony-bizony jó lett volna Tagányi idézett művét elolvasni.

»Az 1523 : 44. §. a megyei had vezetésére« *kapitányt nem választ*«, (?) mert én még olyan törvényszakaszt nem láttam, a melyik valakit valaminek meg tudott volna választani, hanem ott a törvénytözevegben az van, hogy »*regia maiestas . . . in singulis comitatibus capitaneos constituat et de eorum salario competentis provideat . . .*« stb., azaz a királyi felség *tegyen, nevezzen ki* minden megyébe kapitányt. Ezek a kapitányok pedig a királynak »*proprii sunt famuli*«. Hogy pedig »akkor aztán zászlót is állít ki a megye«, ez az előbbiekből nem következik, de meg nem is értjük, hogy mi ez.

Hogy a megyei címert és pecsét *Mohács után* képezi csak kir. adományozás tárgyát (?) — 90. oldal — nem áll. Erre nézve már idéztük Somogy vármegye példáját.

Az 1550 : LXII. t.-cikket, úgy látszik, alaposan össze-
téveszti szerző úr az »1550 : II. 12 kir. levél«-lel (? !). Egyáltalán nem is tudjuk, hogy voltaképen micsoda »*kir. levél*«-ről tetszik itten beszélni. A mi az 1596 : II. t.-cikket illeti, ezt a cikket a Corpus Jurisban többször átolvastuk, de ott megyei zászlóról, meg megyei sereg hadi jelvényéről egy betűt sem találtunk.

»Sáros vármegye régi címerét a megyei iratokon az alispánnak és négy szolgabírónak sárga viaszba nyomott pecsétje őrizte addig, *a míg a viasz el nem kopott*«. !? Ennél a naivságnál csak azt jegyezzük meg, hogy a viasz az iratokról *letöredezni* szokott. A mi Sáros vármegye címerének blazonálását illeti (90. oldal, 3. bekezd.), erről csak annyi a megjegyzésünk, hogy szerző úrnak a gyakorlati heraldikáról halvány fogalma sincsen. De egyébként tessék csak megnézni a kötet végén az első műmellékleten látható megyei címert, ki lát ott a képen »*foszlány-körzetben*

álló tojásdad (olasz) pajzsot, »a mely vízszintes irányban két félre oszlik«, a mit heraldice helyesen úgy kellett volna mondani, hogy ilyen és ilyen színnel *vágott* pajzs, melynek felső — nem *arany* (!) hanem, a mint a képen is látható: *kék* — *mezejében* ez, alsó mezejében meg az van. Keresztforma stólát (?), *habos* (?) pólyát stb. a heraldikai műnyelv nem ismer. Van igenis *hullámos* pólya (fascia undulata), kir. *korona* van (magyarul), nem diadém, pálmaágak, nem *foszlány* stb.

A mi pedig a 90. oldal utolsó bekezdésében heraldikai dolgokról olvasható, az arról tesz tanúságot, hogy a szerző nemcsak a gyakorlati, de az elméleti heraldikában is teljesen járatlan. Ugyanitt sokat emlegeti a szerző úr a *Forgách-féle címermotívumot* (!). Ezekre az abszurd mesékre meg kell jegyeznem, hogy a Trencsén körül és az ország északnyugátán élő Forgách-család (Ferencz és fivérei) 1525-ben II. Lajostól tényleg kapott címeres nemeslevelet. (Eredetije: Magy. Nemz. Múzeum Forgách-iltár.) Ebben a címerben azonban egy csórsisak fölött csak egy női fej látható, (Ld.: Bártfai Szabó László: *A Hunt-Paznan nemzetségbeli Forgách-család története*. 161. l.) *nem* pedig »női címeralak«. A család *első* rangemelése 1660 márczius 30-án történt, míg Sáros vármegye, mint azt a szerző úr írja, (90. old. 2. bekezdés), 1615-ben kap címerújítást. Ilyenformán talán inkább a Forgách-címerben kellene sárosmegyei címermotívumot (?) keresni, ha ilyen képtelenségekről a heraldikában egyáltalán beszélni lehetne. Egyébként a mi a családnak a megyében való »hosszas és fontos« szereplését illeti, — a mivel szerző úr ezt a motívumos históriát megokolni igyekszik, erre nézve a monographia I. kötet 309. oldalára utalom a szíves olvasót, a hol a szerző a család hosszas és fontos szereplésével három sorban és négy kései dátummal végez. A többi heraldikai képtelenségre, a mit a szerző úr a Forgách-motívum czégére alatt feltalál, nem érdemes a szót vesztegetni.

Következik a megye pecsétjéről szóló rész. Itt az első bekezdés kiváló stylusán kívül megemlítem, hogy megnéztem az Országos Levéltárban lévő Liber Regiusok 66. kötetét, melynek 819-ik lapján találjuk a Sárosmegye részére 1839-ben kelt pecsétadományozó oklevelet és pecsétképet. Itt visszatérve a 90. lap 3. bekezdésére, meg kell jegyeznem, hogy a megyei címeren a pajzs felső mezeje nem *arany* — a mint már mondtuk — hanem *kék* (egyébként a *kötetben közölt képen is kék*), a lányéig megtelen nőalaknak pedig semmiféle szárnya, ruhája, stólája vagy cingulusa nincsen és a derekán öv sincsen.

A monographia *IV. szakaszához* értünk immár, melyben a vármegye lakosságáról van szó. A tizenegyedik fejezet címe:

Népfajok. Nem fogjuk szerző ethnographikus tanulmányát végigbíráltni, ezt végezzék el az ethnographusok, azonban néhány megjegyzést meg fogunk mégis kockáztatni. Nem áll az, hogy a »magyarországi telepítések 1209-czel kezdődnek« (99. oldal III.), mert hisz a 101. lapon szerző úr maga mondja, hogy »a XII. század közepén kezdődik az igazi »német« települő mozgalom«. Nem hoztak ide a német telepesek »autonom községi, mezővárosi és városi jogéleletet (? !), hanem igenis hoztak német jogot.

Hogy mióta van Magdeburg Sziléziában (»a sziléziai (! ?) magdeburgi községi jog« 103. oldal.) nem tudom; viszont azt meg elhiszem, hogy »A kelta-szász törzsnek jelleme az újabb időben nehezen állapítható meg«. (103. oldal IV. rész.)

A zsidókat illetőleg meg kell jegyezmem, hogy sem a közép-korban, sőt még a XVI. század folyamán sem volt a megyében egyetlenegy sem.

Hogy mi volt az a *tót szarmata* (?) törzs (109. oldal), azt valószínűleg a szerző úr maga sem tudja. A 104. lap 2. bekezdésében ezt olvassuk: »Az *olasz érintkezések* korából valók lesznek a tapolyi járás nagy részében s Abos körül is *egyedül olasz*, továbbá *spanyol* (! ?) telepnyomok. Több helységnév mint Girált (*Giroalto*) (! ?), Long, Fias, Margonya, Kurima, Kucsin (*cucina*) (! ?) s lakosok nevei, mint: Franco, *Vasko*, (?) Partila, végül a tapolyiak szép barna faja s talán fekete, jóvérű (*spanyol*) lovaik is utalnak arra . . .« stb. Itt talán elfelejtette szerző úr és azért pótlólag megemlítem, hogy a Roskoványi, Ghillányi, Kohányi, Nemessányi, Radványi, Podhorányi, Szent-Iványi stb. családok szintén mind olasz eredetűek és őket azelőtt Roscovagni, Ghillagni, Cohagni, Nemessagni, Radvagni, Podhoragni és Szent-Ivagninak hívták.

Habár ebben a szakaszban nem is teszünk mindent szóvá, azért ennek az ethnographikus résznek a kétharmadával sem értünk egyet és a mi a másik baj, annak legnagyobb része nem is vonatkozik a megyére. Sokkal jobb lett volna a megye területén — különösen a XV. század folyamán — sokat szereplő oláhok (walach, wlach) ideszármazását stb. kinyomozni. A *tizenkettedik* fejezet a nyelvi állapotok és a magyarság címet viseli. Ha a szíves olvasó itt azt várja, hogy a szerző úr a megye XIV., XV., XVI. századi magyarságáról fog érdekes és új dolgokat előadni, nagyon csalódik. A II. számú részben 1790-ból, meg az 1800-as évekből kapunk adatokat, a III. részben a szerző minden logikai összefüggés nélkül felsorol egy csomó XIII—XV. századi helynevet és egy rendkívül bölcs kijelentéssel ezt a részt szerencsésen be is fejezi. Szól pedig ez a kijelentés ekképen: »Adatok bizonyítják, hogy a XIV—V. században magyar itt kizárólag a közigazgatás, magyar a *hirdetés (kurrentálás)* (? !), magyar a megyei

jegyzőkönyv. (117. l. alján.)!?! Hol vannak ezek az adatok? Csak egyetlenegy magyar kurrentálást vagy hirdetést mutasson nekünk szerző úr a XV. századból. Hogy ha pedig XV. századi magyar megyei jegyzőkönyvet is fog a szerző úr mutatni, a Tóth Sándor név örökké élni fog!

Egyébként a vármegye magyarságáról (helyesebben Eperjes magyarságáról) reális középkori adat csak egy van az egész fejezetben, t. i. a 119. l. 2. bekezdésében említett azon tény, hogy 1454-ben Eperjesen magyar pap is volt. (Ld. : Békefi : *A népokt. tört.*) Ha a szerző úr az eperjesi, bártfai levéltár okleveleit, adó-lajstromait végignézegette, tanulmányozta és felhasználta volna, micsoda nagyszerű fejezetet hozhatott volna össze a megye, meg a városok hajdani magyarságáról! *A tizenharmadik* fejezet a népszámmal foglalkozik. Persze népszám a megyében csak a XVIII. század vége felé van, addig nincsen semmiféle nép. Avagy az tán csak nem népszámadat, hogy »1596-ban 33 megye, 1599-ben 17 megye állt a magyar király alatt«? Ha a szerző úr vett volna magának egy kis fáradságot és átnézte volna azokat a közép- és újkori városi adólajstromokat, a melyeket az imént említettem és a melyekben minden városi polgár már *Zsigmond király* korában név szerint meg van említve, ha továbbá az Országos Levéltárban őrzött 1427 évi sárosmegyei adólasjtromot (Dl : 32690), ezenfelül az ugyanott őrzött és a következő évekből való dicalis conscriptiókat, u. m. : 1538, 1539, 1540 (melyben pontosan meg van, jelölve, hogy a megye mely részei voltak ekkor János királyé), 1543, 1548, 1551, 1557, 1558 (igen jó összeírás), 1566, 1567 (mely egyike a legjobb összeírásoknak és annyira részletes, hogy belőle még a *jobbágyok*, sőt *zsellérek* száma is megállapítható), 1570 (dicalis conscr. irreg. 3 csomó), 1572, 1576, 1578, 1583, 1588, 1598, 1599, 1600, 1601, 1602, 1603, 1605 (ez a leégett falvakat sorolja fel), 1608 (ez a házak összeírását adja), 1609, 1610, 1613, 1618, 1620, 1622, 1626, 1635, 1647, 1696 mind igen jó és részletes összeírásokat (Dical. Consr. cottus Sáros 34, 37, 39 kötetek) feldolgozta volna, micsoda nagyszerű birtok- és népmozgalmi statisztikai tanulmányt írhatott volna. Mindezekben felül Eperjes, Bártfa és Szeben városoknak 1603. évi rendkívül érdekes, hadi és művelődéstörténelmi szempontból is fontos összeírásait (Dicalis conscr. irreg. 1. csomó) szintén nem ártott volna megtekinteni.

Igaz, hogy mindezeket el kell olvasni tudni. Persze a Statisztikai Hivatal modern kiadványait sokkal könnyebb és kényelmesebb olvasgatni és közölni.

Az ötödik szakasz a birtok kialakulása címet viseli. Itt ismét előtérbe lép az értelmetlen stylus. Mellőzve a *trágyátlan* (sic!) földművelésről mondottakat, szerző úr azután Szent István

korabeli *birtokjogi rendezésről* (?) beszél, a mi alatt nyilván Szent István-korabeli tagosítást vagy mit kell érteni? Szerinte továbbá a XI. században a földközösség fogalmából *birtokfogalom lesz* (!), a közös legelő, erdő, »*közbirtokossági birtok*« (sic!) eltűnik, helyesebben — mondja a jegyzetben — módosul és helyébe a *magántulajdon egyéni kezelése*, t. i. a házi és *bérlői lép*«.?! Hajmeresztő és érthetetlen is. Avagy tessék csak néhány ilyen XI. vagy XII. századi *bérlőt* nekünk megnevezni. Forrást kérünk. Olvassunk azonban tovább: »Szent István alatt indul meg a *közép- és kisbirtokos osztály* (?) kialakulása« stb. stb. — Hiába! mégis csak nagy dolgok történtek az alatt a Szent István alatt.

A II. számú részben a nagybirtokról, XV. századi parcellázásokról, még hasonlókról olvasunk igen épületes dolgokat. Még a III. számú részben is a nagybirtok ellen beszél modern érvekkel a szerző úr, hogy azután áttérjen a *tizenegyedik* fejezetre.

Ennek a fejezetnek hosszú és fontos címe van: »A nemesség térfoglalása. X—XIV. századbeli birtoklás. A Hunyadiak kora. A későbbi birtoklás«. A fejezet A) alcíme: A X—XIV. századi birtoklás kialakulása *várak szerint* (!). Nagy cím és a tartalom: nesze semmi, fogd meg jól.

A szerző először a X. századból ismeretes (?) várakat veszi sorra. Nem kell azonban azt gondolni, hogy a szerző úr minket tán egy csomó X. századbeli oklevél idézésével fog elkábítani. Dehogy. Felsorol ugyan a X. századból vagy tizenegy várat, azonban a legkorábbi bizonyító adat 1205-ből való, bár nem tudjuk ennél sem, hogy megbízható adat-e és hogy szerző honnan vette? Egyébként a birtoklás *kialakulása várak szerint* a következőképen fest: Pl.: »Abos, pogányvár. 1291-ben Somosy.« Vagy: »Hradek, pogányvár« punctum. Vagy: Somos vár: Somosy család. 1368-ban Castrum S.« (Ld.: Csánki: *Magyarország földrajza a Hunyadiak korában* I. k. 284. l.) Hát ez is X. századi vár? Kőszeg várról első adat 1431. (Ld. Csánki: I. m. I. 281.) Makovicza váránál az első adat 1435, (helyesen 1364.) és ezek mind X. századi várak? Zboróából, melynek mint birtoknak neve (Ozboró) csak a XV. században kezd feltűnni, (Csánki: I. m. I. 306.) szintén X. századi várat csinált a szerző. De megjegyzi, hogy II. Béla korában *itt vár még nincsen!* No de se baj, azért mégis X. századi vár. — Ugyanitt a X. századi várak létezésének bizonyítására az 1209. évi hamis oklevél is újra szerepel.

A II. számú részben 1201-től 1301-ig tárgyalja a birtoklás kialakulását, (?) de már nem várak szerint. Itt a XIII. századi adatok, helyesebben schlagwortok, nagy része Wagnerből, a későbbiek pedig Csánkiból valók. Olvassunk azonban itt is ilyeneket:

»*Bártfa* : A tatárjárás előtt helység.« *Adat* ? Birtoklás kialakulása ?

»*Berch* — határdomb« (Hát ez is helység ?) 1288. (L. Tarczadobó). Keressük az 1201—1301 közti részben Tarczadobót, — nincsen ; azonban az 1301-től kezdődő részben már ott találjuk Tarczadobót és az *első adat 1337-ből való*. Így lesz a bércz-határdombból helység !

»*Hidegforrás* : 1212-ben Komlós mellett.« Pont. — Hát a birtok kialakulása ?

»*Hradiszkóvár*. 1200 körül (?) a templáriusok építik.« *Adat* ?

»*Oltariszka*-vár : 1200 körül (?) a templáriusok építik. Velök pusztult el. A helyén vadon erdőség támad.« *Adat* ? Birtoklás kialakulása ?

A tudatlanság és pongyolaság kiáltó példái a következőképen folytatódnak : *Kukenegurpothok*, *Myhalhazatetey*, *Nenefew* és *Wlwespothok* helységeknel (?) ezt a megjegyzést olvassuk : »1296-ban Tarkó (illetve »Vörösalma«) határában«. Mivel a dolog roppant gyanús volt, megkerestük a szóban forgó oklevelet (Ld. Wenzel : *Árpádokori Új Ökm.-tár* X. 226—228.), és ott Tarkó »*possessio*« határait az oklevélben megnevezett felek az egri káptalan előtt »*taliter recitarunt : quod prima meta incipit a parte meridionali super quoddam flumen Kukenegurpothok nominatum*«. Tovább ; u. itt : elérnek a határleírásban »*ad quendam locum, ubi rivulus Wlwespothok vocatus cadit . . .*« stb. »*deinde directe eundo iungit caput cuiusdam fluminis Nenefew vocati . . .*«. A *Myhalhazatetey* pedig, a mely *Vörösalma* határában fekszik, szintén nem más, mint egy határhely. (»*Inde egreditur ad orientem et eundo iungit quendam locum Myhalhazatetey vocatum*«.) *Ime így lesznek a határfolyók és patakokból Sáros vármegye ősközségei*. Hogy a *Kochnaljáról* szóló 1274. évi oklevél megint *hamis*, az már szót sem érdemel.

Ezek után a szemelvények után, azt hiszem, napirendre térhettünk eme siralmas fejezet felett. Úgyis láthatja mindenki, hogy ezeket a csak jegyzetbe való adatokat mindennek lehet nevezni, csak *birtoklás kialakulásának nem*.

Következik a 164. oldalon *B*) a Hunyadi-korszakbeli birtoklás, a mi voltaképen nem akar más lenni, mint Csánkinak másfél-oldalra összeszorított összefoglalása. Hogy miért lett a Hunyadi-kor ilyen rettentő szűk, azt majd megmagyarázzuk akkor, ha a II. kötetben a községek tárgyalására kerül a sor. Hogy azonban a monographia anyaga rendszertelenül van beosztva, ebből is világos.

A 165. oldalon »*C*) 1709. évi birtoklás« következik, a mi a Hunyadi-kortól meglehetősen nagy ugrás. Vagy 1490-től (ekkor hal meg Hunyadi Mátyás király) 1709-ig Sáros vármegyében

a birtoklás szünetelt? Itt ismételten csak arra hivatkozom, a mit a népszám fejezeténél már bőven tárgyaltam, hogy t. i. meg kellett volna nézni a Dicalis Conscriptiókat, a melyek a megye topographiájának és birtokviszonyainak is elsőrangú forrásai.

Miután a szerző úr a birtoklás kialakulásáról szóló XVIII. századi adatait feltálalta, áttér a (VI. szakasz.) »A szabad emberek« tárgyalására. Ennek I. számú része: »*Osztályok. Nemesi rend*« címet viseli. Itt már a címbe is hiba van, mert ha nemesi *rend*, akkor már nem *osztály*, a minthogy nem is az. Azt hiszem *osztályok* alatt foglalkozás szerinti csoportokat értünk, mint pl. iparos-, munkás-osztály, de amazok: egyházi, nemesi, stb. *rend*. Azután meg a *rend*, rendiség *politikai* fogalom, míg az *osztály társadalmi*. Ennélfogva képtelen az az állítás, hogy »a nemesi *rend* az igazi *megyei osztály* (!) (179. oldal) meg hogy »a *papi osztályból* csak a repraesentans elemet fogadja be« a megye vagy micsoda! Az egyházi *rend*, a kir. hatalomnak *nem második*, hanem első sarkköve és »ecclesia« mindig »praecedit«. Ugyanezen oldal 2. bekezdésében a *hűbéri elem* (!) gyarapításáról meg »az országnak *hűbéri* rendszer szerint való szervezéséről (?!) olvasunk stb. Azután következnek a megye, város, főnemes, köznemes, jobbágy, polgár, Nagy Lajos kora, XVI., XVIII. század összevissza keverve.

A II. számú részben »a nemes és a megye« címen szintén szép keveredés van. Egyes megjegyzéseink a következők: A 180. oldal 1. jegyzetében ilyen képtelenségek vannak: »A kereszténység védelmére alakult a királyi és egyházi várjobbágyosság« (!!) Meg hogy: »Az egri püspöknek is van nemesítő joga«. (!?)

A mi a *nagy- és közép*birtokos nemest illeti, ilyen tudomásom szerint a források nem emlegetnek. Az egytelkes, curialis, praedialista, armalista elnevezések pedig csak későbbi idők szüleménye. Sáros vármegyének soha praedialistája nem volt (181. oldal), az egri püspökség pedig csak jó későn lett főegyház. A praedialistákról a szerző minden átmenet nélkül egyszerre Kálnásy János 1724. évi czigányvajdaságára tér át, majd a szegény nemesekről, özvegyekről, meg a török fogságba esettek kiváltásáról beszél, azután azt mondja, hogy »a literae prorogatoriae regales« (1692) az özvegyi jogokat biztosítják, (?!) a még a nő írásait *rendbe szedheti*« !!? Persze, mert a szerző úr nem tudja, hogy »literae prorogatoriae« magyarul *perhalasztó levelet* jelent, a milyent mindenki kaphat, a ki perhalasztásra alapos okból rászorult.

A 181. lap 1. jegyzetéhez (»Az agilist [nemtelen (!) atya és nemes anya szülötte] Sáros megye iratai nem jelölik«) csak annyit, hogy *nemtelen* atyának nem lehet leszármazottja, annak legalább is *hímneműnek* kell lenni még akkor is, ha *nem* nemes ember. Egyáltalán szerző úrnak a »*nemtelen*«-ekkel sok baja van.

A III. számú részben, mely »A nemes és a törvény« címet viseli, ne várjon a szíves olvasó valami nagyszabású és mélyreható jogtörténeti fejtegetést! Az összesen egy oldalnyi terjedelmű részben a szerző úr néhány *XVIII. századi* ítéletet idéz a megyei jegyzőkönyvekből és ezzel a nemessel, de főleg a törvénnyel végeztünk.

A IV. számú részben (183. old.) szerző azzal kezdi, hogy a birtok öröklött, *hozományi* (dotalitium)?! *vagy* szerzett. Hát ez olyanféle felosztás, mintha valaki azt mondaná, hogy szesz négyféle van: bor, sör, pálinka meg badacsonyi. Szerző úr nyilván a *vagyont* keveri össze a *birtokkal*. A régi magyar magánjog pedig csak *öröklött* és *szerzett* vagyont ismer, a vagyon szóban pedig benne van a birtok is, melyet azután már sokféleképen lehet osztályozni.

Hogy a Werbőczy: *Hk.* I. R. 3. cím 3. pontjával mit magyarázott a megye, azt nem tudom, de, hogy a szerző ezt a pontot el nem olvasta, azt látom.

A *fassiók* (184. oldal) nem »(a tulajdon elismerése), (?) melyeknek a megyei hitelesítés adja meg a jogalapot«, hanem — *bevallások*.

A mi a kézi zálogot (pignus) illeti, divatozik az ma is, tán jobban, mint valaha, tessék csak az eperjesi jogász urakat megkérdezni. A dolog úgy áll, hogy az ősiségi nyílt parancs a *fekvő javak* kézi zálogba adását szüntette meg. Az V. számú részben a nemesi taksa és segedelemről olvasunk, noha a nemes ilyen a középkorban nem fizetett, mivel azonban a szerző itt 1694-gyel kezdi elbeszélését (*személyi* dicáról, *dica után járó* 30 dénárokról is megemlékezve!) és *XVIII. századi* adatokkal fűszerezve rövidesen ezzel a részzel is végez, nagyon természetes, hogy a középkorról meg a *XVI—XVII. századokról* nem eshetik szó és a taksás nemesség keletkezéséről stb., semmit meg nem tudhatunk.

A *VI—XII. számú* részekben a szerző folyton a nemességgel foglalkozik. Megtudjuk azt, milyen cím illette meg a királyi tanácsost, az udvari tanácsost, a doctorokat stb., a melyek most mind igen kor- és időszerű dolgok és a mi a fő — Sáros vármegyére vonatkoznak. Természetesen, mindez *XVIII. századi* adattal van igazolva, messzebb a szerző visszamenni — tekintettel diplomatikai jártasságára — nem igen mer.

A nemesítés című részben megtudjuk pl. (187. oldal), hogy »a *nemesítő adomány!* birtokra, pallosjogra *vagy* kiváltságra, kitüntetésre *vagy* címerhasználati jogra szól« (?!), a mi igazán szabatos, szép meghatározás! A nemesi címernek (188. oldal. VIII. számú rész): »Van jogi tartalma (?!): a hadbaszállás jogát hirdeti (!?); *tehát* (!) megkülönböztető jel is«. Ez, a lényeg képzelenségétől eltekintve, igen értelmes és épületes kis mondat.

»A fejedelmi hatalom csak később vonja a jogkörébe a címert, a mikor aztán a már használatban lévő is megerősítést kíván (!). Ugyan kérem pl. a Kálnásy, Kükemezey, Lapispataky, Tarczay, Usz stb. családok címerének használata mikor lett fejedelmileg megerősítve? Azt mondja szerző úr, hogy »a paizs-címer nem nemesi jelvény!« Hát ugyan micsoda? Meg kell jegyeznünk, hogy a címerbe nem magyaráztak bele symbolumot és hogy a 189. oldalon felsorolt családok közül egyedül a Farkas és Ganczaugh családé a beszélő címer, a többi nem az.

Hogy »Zsigmond király idejében igen elszaporodtak a címerek« (190. oldal) — nem áll, mert már Zsigmond előtt is volt elég címer. Ellenben tény az, hogy Zsigmond korából sok címeres nemeslevél maradt reánk. »Még inkább a XVII. századtól« szaporodtak t. i. el a címerek, a mi nagyon szép ugyan, de Zsigmondtól a XVII. századig is tellett el egy kis idő, hát az alatt mi történt a címerekkel? »Külföldi fejedelmi címerlevél is sok került be az országba«. Hát ezek hol vannak? mert néhányat mi is ismerünk, hanem sokat bizony nem, még kevésbbé Sárosmegyében.

Hogy 1526 előtt csak 151 címerlevél keletkezett (?) volna nálunk, nem hinném, ennél jóval többet adományoztak a királyok, csak hogy a mikor Bárczay a maga jeles kézikönyvét megírta és kiadta, még csak 151 volt ismeretes, azóta már több került napfényre, így a Sirokai-, Fricsi-, Hedri-, Berthóti-féle is 1456-ból, de erről tudomást nem vett szerző úr, noha azt dr. Dóry Ferencz a *Turul* 1903. évfolyamában a 133. s. kk. oldalon közzétette.

A 192. oldalon a »generalis nobilium investigatio« magyarul általános nemességi igazolást, az »universitas praelatorum, baronum, magnatum et nobilium« pedig a megye közönségét jelenti stb. stb., általános megjegyzésünk ehhez a szakaszhoz az, hogy a nemességről a XVIII. századig itt semmit meg nem tudunk.

Következik a VII. szakasz, a jobbágyság története, a melyet tudvalevőleg Acsády Ignác írt meg, bővebben, sőt jobban, mint a szerző. Az I. számú rész »A jobbágyság és terhei« címet viseli. Ez a rész jól kezdődik, mondván a szerző, hogy: »Anonymus már az őshazában megállapítja a kasztrendszert (!): nemest, nemtelent! (parasztot) és gulyást, kondást, juhászt talál ott!?! Kérem, két közismert kasztot: a jogászt meg a kanászt ki tetszett a sorból felejtetni! A második kiadásnál pótlendő. Egyébként ehhez a témához is kár volt avatatlan kézzel hozzányulni, mert szakavatott emberek sem igen tudtak vele sokra menni. De azok legalább nem írtak ilyeneket, hogy az 1495. évi törvény azért szigorú, mert (198. oldal) »még a baromfira is tizedet rov ki« (!?). Nem tudom a törvény hányadik szakaszában van ez, de azt hiszem a szerző úr sem tudja, mert ott sehol baromfiról szó nincs.

Továbbá, hogy az 1514. évi törvény »a földhöz kötött rabszolgaság«-ot mondta ki, meg hogy: »Vad« törvény volt ez az első *urbarialis intézkedés*, (?) meg hogy (1547 után) »ez a kor sem szervezte a jobbágyságot«. (!) Persze, hogy nem, mert a korok semmit sem szerveznek stb. stb. Hogy mindezeknek egyébként mi köze van Sárosmegyéhez, nem tudjuk. Sokkal okosabb lett volna átnézni a megyére vonatkozó és a jobbágyok szabad költözködését stb. tárgyazó okleveleket, melyek már Zsigmond kora óta sűrűn fordulnak elő, és a melyekben nem egyszer a király maga is kénytelen közbeszólni és erélyesen intézkedni. (Ld. Bártfa, Eperjes stb. városi ltárakat.)

Hogy I. Rákóczi Ferencz trencsényi urbariuma (199. oldal) sem tartozik Sárosmegyére, az bizonyos. De, hogy a szerző úr nem nézte át az Országos Levéltár *Urbaria et Conscriptiones* című rendkívül értékes gyűjteményét, az is bizonyos. Ott majd a közölt XVIII., XIX. századi adatoknál korábbiakat és becsebbeket is talált volna.

A büntetőjogi viszonyok című részszel és Császár Péter 1632. évi lázadásával, meg néhány későbbi lázadással és egynehány XVIII. századi adat felsorolásával ez a szakasz is véget ér. Büntetőjogi fejtegetésről vagy történetről persze szó sincs. Berzeviczy Gergelynek a jobbágy helyzetét 1804-ben jellemző nyilatkozata közlésével áttér a szerző a *VIII. szakaszra*, melyben a nemességet, illetve a törzsökös és beszármazott nemzetségeket, végül pedig a vármegye összes nemeseit tárgyalja.

Az Ába nemzetséggel kezdi a szerző. Ennek a *huszonhét* ágra szakadt nemzetségnek történetét pompásan megírta Karácsonyi János: *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig* (1900) című művében, az I. kötet 1—71. lapjain. A nemzetség címeréről ld. Csoma: *A magyar nemzetségi címerek*. 1904. 11—20. lapok. — A Tekule, helyesen Tekele nemzetségről ld. Karácsonyi i. m. III/1. kötet 80. és kk. 11. — Borsa nemzetség ld. u. o. I. k. 158. és kk. 11. Címereiket ld. Csománál. I. m. — *Tarkói* (Tarkeőy) nemzetséget, meg *Gyármán* nevű nemzetséget Karácsonyi *nem ismer*. Erről az utóbbi nemzetségről a szerző a 230. oldalon ezt írja: »1350-ben (1412) ment végbe a Gyármán-nemzetség osztálya. Komlóst a nemzetség öt családja kapta: a Bagos-, Bánó-, Kükemezey-, Kálnássy- és Gyármán-családok. Ezek későbbi leszármazottjai még (! ?): a Baán-, Szent-Iványi-, Pottornyay- és Szmrecsányi-családok«. Ez nem áll, mert a Baán, Szent-Iványi és Szmrecsányi-családok őse *Bogomér*, a Pottornyay családé pedig *Serefel*, a mint ezt Majláth Bélának Liptó vármegye törzsökös családjairól írt tanulmányában meg lehet olvasni. (Ld. *Turul*. 1890. évfolyam 7. és 200. 11.)

A 234. oldalon a tizenhatodik fejezet egészen a 236. oldal b) betűs részéig dr. Meliorisz Béla: *A heraldika köréből* című, Eperjesen 1899-ben megjelent művecskéjéből (73—74. l.) van kiírva. Az eltérés csak annyi, hogy a szerző úr az armalistákat abc-rendbe szedte. Elvégre ez is valami! — Néhány XVIII. és XIX. századi nemességi lajstrom után végre a kötet utolsó fejezetéhez, a tizennyolczadikhoz jutunk, mely a kötetnek éppen a felét foglalja el. Címe: A vármegye összes nemesi családjai. Itt a szerző előrebocsátja, hogy az adatok legnagyobb részét a vármegyei jegyzőkönyvekből vette. Azt azonban elfelejtette hozzátenni, hogy Nagy Ivánnak, Meliorisznak, meg főleg Csánki Dezsőnek is van némi érdeme az adatok összehordása körül. Pedig kérem ezt bevallani nem szégyen, sőt! Avagy csak nem gondolja a szerző úr, hogy mi olyan naivak vagyunk és elhiszük azt, hogy a megye jegyzőkönyvei a XIII. századba nyúlnak vissza, mert hiszen látunk néhány évszámot már ebből az időből is.

Hogy a középkori adatok legnagyobb része Csánkiból van véve, nyilvánvaló. Tessék egyébként a középkori adatokat a következő családoknál Csánkival összevetni: Apród, Aranyas, Bacsamezei, Bakos (alias *Bagos*), Bajori, Bakó, Berthóty, (birtoklás), Berzeviczy (a birtoklás rész a 6. sortól végig), Boncz, Bózik, Buza, Csaholyi, Csermelyesi, Csicseri, Csirke, Czana (itt Csánki után hűségesen odateszi a szerző »(l. Roskoványi)«, Czéczey stb. stb. Nem folytatjuk a sorozatot, hiszen a ki érdeklődik, nagyon könnyen utána járhat a dolognak. A mi a czímerleírásokat illeti, ezeknek legtöbbször Melioriszból van rendszerint szóról-szóra kiírva. Így pl. az Aiszdorfer, Balpataky, Bényey, Berthóty, Biszaha, Bornemissza (mind a kettő), Buzlay (szintén mind a kettő), Csatáry (ld. Krieger alatt), Czirbusz, Duka, Fejérváry, Fekete de Nagyiván, Fuhrmann, Füzy, Gombos, Grünwald, Hazslinszky stb. stb. Hiszen ennek is könnyű utána járni. Megjegyezzük, hogy ezek a Melioriszból kiírt czímerleírások legalább szabatosak és világosak, a mi persze Meliorisz érdeme. A ki pedig a Dienes, Dierner, Dubovay, Egerer, Engel, Erdélyi, Erdődy, Ferich, Fest, Frenyo, Ganzsagh, Garnika, Glós, Görgy, Gundelfinger, Grineusz, Haller, Hlatky, Hoffmann stb. stb. családokról bővebbet óhajt tudni, az Meliorisz könyvét vegye elő, ott legalább a források megjelölését is megkapja.

A mi már most ezt a nemesi lajstromot illeti, ennek vagy a fele nagyon *selejtés*. Az első kifogás mindjárt az, hogy mire való volt a megyei levéltári indexekből egy csomó ott szereplő asszony nevét kiírni és megtenni Sáros megye nemes családjának? Egyáltalán mióta módosult oda a magyar közjog, hogy *nők* is lehetnek nemességszerzők? Avagy:

Acset (sic!) Dorka, a ki két sorral odább *Aczélné-Hedry* Dorkára módosúl, hogyan lett sárosi nemes család? (242 l.)

Adámer Erzsébet 1633, Anarcsy Borbála, a ki nem is sárosmegyei (ilyen egyébként sok van!), Ankvicz grófnő 1800, Apostol Ilon 1638, Czorbás Borka (Soós Péterné) 1639, Csaszlav-Csasztay Magda, Czorbás Anna, Fábiány Dorka stb. stb. ezek mind Sárosmegeye nemesi családai, sőt családalapítói közé valók? Menjünk azonban sorba:

242. l. »Aczy-család (Aradmegeye).« Hát ez mit keres itt? Adatok?
244. l. »Artolf (II. Endre alatt).« Ez is család?
251. l. »Balychky (Balusz) András 1498 előtt várnagy«! Igen, de hol, mert Sárosban nem. Ez egyébként Baliczky András lengyel nemes, ezeknek volt Bártia elzálogosítva. Sárosmegeyei család azonban sohasem volt.
Hogy még *Bánk-bán* is sárosi gentry volt, ez ujság előttünk.
269. l. »Betegi Nyáry Pál 1612.« Bedegi-re helyesbitendő. Hogy kerül ez Hontból ide?
270. l. »Bobik 1694.« Hát ez mi?
273. l. »Bosnyák—Koncsik 1658.« Hát ez mi?
276. l. »Brük! Judit de Felső-Pulya 1667« azonos a (28. o. l.) helyesen írt »Büky Judit de Felső-Pulya 1668.« Sopronmegeyei család, semmi köze Sároshoz.
280. l. A *Chiak*-ok, azok Csák vagy Csáky-ak.
281. l. »Chap-család«. Pont. — Adat?
»Csel- (Czel-) család: De Cselfalva†«. Egy keresztel van elparentálva. Adat persze nincs.
»Csemernyey-család.« Pont. Adat nincs.
284. l. »Czabalay-család XIX század.« Több semmi?
»Czelder Orbán 1709«, a Rákóczi vezérét szintén megteszi Sárosmegeye nemes családjának.
308. l. »Ferich-család. (Fricsy?).« Ld.: Meliorisz: I. m.
»Fogas-család (a Tarkóy-család ága).« Adat nincs.
315. l. »Gidöngidössy János...«? Kérem, alighanem *Gyöngyössy* lesz az! minthogy a 319. oldalon minden további nélkül, mint *Gyöngyössy* szerepel.
»Giskra János Sáros-vár 1461-ig; sárosmegeyei főispán.« Ez is szép!
317. l. »Gremingné báróné 1796. Eperjes.« Nyilván az indexben ennek a családnak nincs benne a keresztneve?
329. l. »Hollán-család«. Pont. Több semmi?
359. l. Knyezics Mátyás csak olyan czímen sárosi gentry, mint pl. Giskra.
356. l. Hogy Corvin Jánosnak jó hosszú életet adott az Isten, az bizonyos, még 1802-ben is él. Talán inkább sajtóhiba?
360. l. Ha Kristóf *lengyel* nemes és még a vezetéknevét sem tudja szerző úr, akkor kár volt a nyomdafestéért.
365. l. Lech Jakab 1438-ban homo regius; hát a többi homo regius hol van? Mert kérem vagy valamennyi, vagy egy sem!
368. l. Lubomirszky herczeg szintén sárosi nemes családbeli?
381. l. Hogy Mislav *Janó!* sárosi, az már tagadhatatlan!
382. l. Hát Mohol fia Detrik hogy kerül ide? valószínűleg azon a czímen, mint pl. *Omode* nádor.

388. l. »Obajduch (Abajdócz): 1235-ben R. Károlyt, mikor Sáros megyén átutazik, Kurimán megvendégeli.« Eltekintve a százesztendő tévedéstől, vagy mondjuk sajtóhibától, R. Károly király 1335-ben nem járt Sárosban.
391. l. Palági *Prisca* magyarul = *Piroska*.
396. l. Paszek de Milicz éppen olyan sárosi nemes család, mint Giskra.
415. l. *Regulyi* István de Kis-Csoltó, helyesen *Ragályi* de Kis-Csoltó. Rosszul tetszett az indexet elolvasni.
421. l. Sanguszkó Pál litván herceg szintén sárosi családdá vedlik ?
427. l. »Simonffy Erzsébet (Trencsén megye).« Adat nincs.
429. l. »Smilező-család XVII. század.« Adat itt sincs. Minek is !
Hogy *Szobieszky János lengyel király* is sárosi nemes család ! ez mindenesetre új. De tovább megyek : Zsigmond magyar király, Erich dán király, Hunyady Mátyás király mind sárosiak, mert valamennyi megfordult Sárosban.
436. l. »(De *Sorm*) Fülöp« 1427. Kissé gyanusan hangzik !
440. l. »Svethó (olasz) : *III. Endre* királytól : Sebes 1251. (! ?) Kérem ebben az évben *IV. Béla* király uralkodott, *III. Endre* csak 1290-től fogva uralkodik. Tessék csak a középkorai tanulóktól megkérdezni.
Sveton-család : XIII. század.« Adat nincs !
455. l. »Tamas diák 1632. (Gömör megye ?)«. Ki legyen ez ? Ez is nemes család ?
463. l. »Tardy-család ?« ? !
482. l. »Wyllermus mester...« No tessék, (Homonnai) Drugeth Villermus nádor is sárosi !
887. l. Zloszky Szalome lengyel nemes ugyan, de az nem baj, azért sárosi nemesi család ez is !
488. l. Zudar-család. Hogy a zударus=castellanus, az meg lehet. bár kétfélem, de hogy a *castellanus*=*bíró* ! az már nem áll, az várnagy, vagy ha úgy tetszik, porkoláb.

Ezekon kívül a sárossmegyei nemesek közt szerepel : *Kassa* városa, a *mizslyei prépostság*, meg a *pannonhalmi apátság* is. Ezek a *családok* (!) Csánkiból kerültek ide. Igen ám, csak hogy Csánki azt mondja : a vármegye *birtokosai*, nem pedig : *összes nemes családai* ! Ez pedig nagy különbség.

Mindezek a példák azt illusztrálják, hogy szerző úr minden kritika nélkül kiírt a vármegyei levéltári meg egyéb indexekből egy csomó nevet meg évszámot és ezt a hasznavehetetlen számhalmazt a fenti címen feltalálja. Vannak azonban itt ilyenek is, pl. Borsy Ádám 1725 »*nádori nemes*«. (! ?) Hát ez milyen szerzet volt ? Vagy pedig : »Desfeigni Teréz 1753 : *Böki*.« Mit ? Vagy : »*Balás deák Borbála 1565. 1611.*« Nem értjük, hogy fiu-e vagy leány ? — Ezek a gyors schlagwort-munka eredményei.

Hogy a *K* betűbe miért került bele egy csomó *C* betűs név (Calisius, Campani, Carova, Colonic, Corvin, Corzan, Christiani, Chroms), azt megint nem tudjuk.

Meg kell jegyeznünk, hogy a kritika nélküli index-munka eredménye az is, hogy *több mint 700* családról megállapítható,

hogy nem sárosmegyei. Mert az, hogy az illető liptó- vagy zalamegyei nemesnek egy sárosival valami ügyes-bajos dolga van és így neve az indexbe belekerül, még nem ok arra, hogy sárosmegyei családdá változzék. Ha a szerző úr a fejezet élére azt írja, hogy névsora mindazoknak, a kik Sáros vármegyében valaha megfordultak, úgy a dolog teljesen rendben lenne, így azonban nincs.

Ugyancsak hibája ennek a résznek az is, hogy némely család két-három helyen van elkönyvelve. Így pl. Abajdóc = Abajduch, Alacz = Alesz, Csaszlay = Csasztay, vagy »(Van) Dernáth gróf 1804. Eperjes« = »A Vandernath Ferenc« gróffal. Gidöngidössy = Gyöngyössy. Gozniczer = Koczniczer = Kozniczer. A Hedrichi és Hedry-család is azonos (Ld.: Csánki.) Massa Anna = Massay Anna. Meffcer = Nefczer. Nedeczey = Nedeczky = Nede-tsey. Olasz Péter 1604 = Olay Péter 1604. Szakácsy = Szakaszy = Zakacsy. Szeghy = Zeghy. Szircsics = Zirscics. Szobonya = Zobonya. Szomolyay = Szomolyny. Tökeli = Thököli. Ungheaday = Ungódy. Vaszy = Vatsy = Váczi.

Miután így a selejtezni valót megkísértettük kimutatni, vizsgáljuk, hogy vajjon a vérbeli és igazán törzsökös sárosmegyei családokkal hogyan bánt el a szerző?

Itt van pl. mindjárt a Berthóty-család. Ez a Fricsy-, Sirokay-, Hedry-családokkal egyetemben nemcsak a középkorban, de főleg a Rákóczi-mozgalmakban elsőrangú szerepet játszik. (Ld. Thaly műveit.) És vajjon találunk-e erről a család történeténél csak egy betűnyi említést is? Nem. Három leszármazási táblával és huszontét sornyi szöveggel el van intézve az az igazán ősmagyar eredetű család, a melynek neve Sárosmegyéével úgyszólván összeforrt. Azt, hogy a *Turulban* közölt középkori címert szerző úr nem ismeri, már említettük, viszont a Hedry meg a Sirokay családoknál van ennek létezéséről tudomása, a mi mindenestre különös.

A Fricsy-, Sirokay-, Berthóty-levéltár egyébként 1282—1770-ig 683 darabból áll, ezekből 118 darab a középkori. A Missilis-levelek száma 1582—1822 szintén több száz darabra rúg. Azt hiszem, ha ezen nagybecsű anyagot szerző úr felhasználta volna, 22 sornál többet is összehozhatott volna.

A Berzeviczy-család történeténél: ld. Nagy Iván: *Magyarország családai* B. betű II. kötet, 37—59. l. — Nem tudom, mi szállta meg a szerző urat a 294. lapon, a Dobay-családnál, mert ott egyszerre forrásokat kezd idézni. Itt meg kell jegyezni, hogy a családta feltűnően jó. Mi lehet ennek az oka?

A Fricsy-családnál ugyanaz a mondanivalónk van, mint a mit már a Berthóty-családnál felhoztunk.

A Hedry-családnál idézeteket találunk a Berthóty-levéltár-ból. Valószínűleg Hedry Ernő úr a családtörténet szerzője, azért jobb és pontosabb ez a rész.

A kálnási Kálnássy-család történetére nézve ld.: *Turul*, 1905. évfolyam 157 s k. ll. Kolosy István cikkét.

Hogy a *Krieger-Csatáry* család mi czímen lett sárosmegyei törzsökös család, azt szeretném tudni.

A mi a megyei jegyzőkönyvekből való munkálkodást illeti, erre nézve szintén szolgálunk egy kis szemelvényvel. Megnéztük a megye levéltárában pl. a 9. számú (1620—1640-ig terjedő) jegyzőkönyvet. Itt pl. a 133. pagina 2. oldalán 9. sorban azt olvassuk, hogy Króner Kristóf 1627. évi november hó 12-én kelt armálisát hirdették ki. A monographiában Króner neve mellett 1628. van, a szerző úr szerint tehát ez az adományozási év, azért, mert a szerző úr csak a jegyzőkönyv keltét, a közgyűlés napját olvassa el, a mely hibába gyakran esik. Így a 179. pag. 2. oldal, 1. sor : Benkó Benedek armálisa 1628. évi augusztus 16-án kelt, szerző úr szerint 1629.

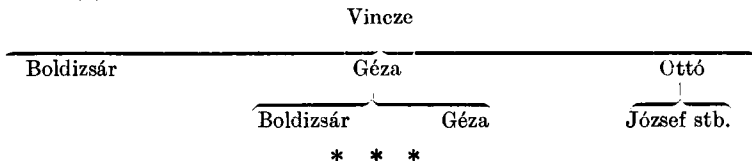
Ugyanitt a 20. sorban 1628. évi október 29-ikén Benedikt Jónás nyer armalist. A jegyzőkönyvbe a rendes kihirdetés fel van jegyezve : . . . »In quibus Jonam Benedictum et per ipsum consortem suam Dorotheam Fabiany . . .« etc. A szerző szerint az armálisszerző *Fabiány Dorka!*

Alt Mihály 1628. évi augusztus 16-ikán kelt armálisát az 1630. évi december 18-iki közgyűlésen hirdetik ki. A szerző szerint a czímerszerző 1. Alacz Mihály, 2. Alesz Mihály 1630., tekintettel a közgyűlés évére.

215. pag. 1. oldal, 23. sor. Az 1631. évi január hó 27-én tartott közgyűlésen felolvassák a nádor levelét, melyben felhívja a megyét, hogy a rebellis hajduk megfékezésére a Sárkány István kapitánysága alatt kiküldött 800 katonára elszállásolásáról gondoskodják. Szerző úr csak a nevet látja, kiírja és megteszi *Sárkány Istvánt sárosmegyei nemes családnak.*

Ime, így készültek Sáros vármegye nemes családai!

A leszármazási táblák közül jó a Dobay, a Tahy. A Semsey-családfán, Semsey Boldizsár jelenlegi főispán testvérei Ottó és Géza. Ottó és ennek leszármazói hiányzanak. Géza ott van, de két fia közül *egyik a másíknak apja!* Tehát a családfa így helyesbítendő :

* * *

Ezzel végére értünk volna ismertetésünknek. Ne gondolja azonban a szíves olvasó, hogy immár minden hibát szóvá tettünk. A fent előadottak csak arra szolgálnak, hogy bemutassuk azt a könnyelmű és felszínű eljárást, a melylyel Sáros vármegye monographiája készült: Ha minden hibát, tévedést stb. fel akarunk volna sorolni, egy kis kötet lett volna ismertetésünkéből.

Általános megjegyzéseink a monographiára a következők: Főleg és elsősorban hibáztatni kell a mű rendszertelen beosztását. Szerintünk az I. kötetben kellett volna a megye általános történetével, a második kötetben a községek történetével, a harmadikban pedig a szereplő családokkal foglalkozni. Azonban nem így a szerző. A honfoglalás után jön a megyerendszer, azután a megye neve meg címere, utána a népfajok stb. Az egyik és a másik rész közt semmi összefüggés, semmi átmenet nincsen. A birtoklás úgynevezett kialakulásánál a századok szerint való széjjelszedés tudományos szempontból teljesen indokolatlan és felesleges, ellenben haszontalan ívszámszaporításra igen alkalmas. A Hunyadi-korszakbeli birtoklást ebből a kötetből kivenni és a vármegye községei címén a II. kötetben az egész helységnévtárt újra kezdeni ismét, rendszertelenség és csak felesleges és indokolatlan ívszámszaporításra jó!

Másik lényeges hibája és fogyatkozása a monographiának, hogy a középkor és a XVI. század egyáltalán nincsen kidolgozva, sőt sok helyen a XVII. század is nemcsak hogy kidolgozva, de egyáltalában még érintve sincsen. Természetesen, mert szerző úr a kötet legnagyobb részét a kiadott csekély anyagból és tudományos szempontból számba nem jövő apróbb, avatag monographiákból állította össze.

A szakmabeli teljes tudatlanság- és tájékozatlanságnak, a minden történelmi előképzettség és történelmi érzék hiányának megvannak a maga szomorú és egyszersmind *költséges* következményei.

Holott legfőbb ideje volna már, hogy Magyarországon is rájöjjenek az emberek arra, hogy az írni és olvasni tudás még nem elég előképzettség a történetírói pályára! Ha a szerző úr kellő történelmi és egyéb idevágó szaktudással fogott volna a tárgy feldolgozásához, ha a kötetet nem másfél vagy két év alatt írja meg, ha átnézte volna azt a hatalmas levéltári anyagot, a mely — sajnos — csak nagyon kevés megye monographusának áll rendelkezésére, akkor köteté nem lenne olyan rendkívül gyenge, hézagos, rendszertelen, és megbízhatatlan betütemeg. A szerző úr talán azt fogja felhozni mentiségére, hogy rövid határidőt tűztek ki műve megírására és sürgették a megjelenését; bármint legyen, ez a gyorsaság is nyilván sokat ártott. művének, mert különben dicséretes szor-

galma és munkabírása daczára sem lehetett physikai ideje adatok után járni. Tán ugyanezzel kell megokolnunk a műben található ellentmondások nagy tömegét is; hiszen a nagy sietségben azt sem tudhatta, hogy tíz-husz sorral előbb mit irt. Így lett aztán stylusa is következetlen, összefüggés nélküli és értelmetlen. De, a mi a legfontosabb, így történéhetett meg az, hogy történetírónak, különösen a megyei történetírónak legfontosabb kötelességét mulasztotta el: a vármegye történetére vonatkozó levéltári anyag felkutatását és felhasználását. Hogy ezt a levéltári anyagot csak röviden vázoljam: Sáros vármegye, Eperjes, Bártfa, Kiszében szabad királyi városok, Sáros, Héthárs stb. nagyközségek levéltárain és levelesládáin, továbbá a még jelenleg a megyében őrzött családi levéltárakon felül meg kellett volna nézni az Országos Levéltár diplomatikai (középkori) anyagát, az ugyanitt lévő királyi könyveket, a Neo-Registrata Acta című gyűjteményt, a conceptus expeditioni-kat, a benignae resolutiones regiae-t, a missilis leveleket, a dicális, decimális, tricesimális, urbariális összeírásokat és lajstromokat, az ecclesiastica, cameralia, a jesuitica gyűjteményt, a történelmi emlékek belügyi részét stb. Ugyancsak az Országos Levéltárban őrzött családi levéltárak közül: a Bercsényi, Berthóty, Csicseri, Dobó, Homonnai Drugeth, Lipóczi Keczer, Luzsénszky, Rákóczy, Roskoványi, Thököly, Thurzó, Szapolyai stb. családok levéltárait.

A Magyar Nemzeti Múzeum nagyértékű Törzsanyagán felül a sárosi családok itt letétben lévő levéltárait, úgymint: a Berzeviczy, Margonyai Dessewffy, Kapy (öt fiók középkori anyaggal), Kellemesi Melczer (a család levéltára 1500-ig kiadva), Pécsujfalusi Péchy (legújabbán a levéltár regesztái kiadattak), Soós (5 fiók középkori anyaggal), Szinyei-Merse, továbbá a szomszédos megyékbeli Máriaassy, Görgey, Fejérpataky, Szentiványi stb. családok levéltárait szintén meg kell nézni. Ezenfelül a kézirat-tárat itt és a Magyar Tudományos Akadémián is.

A vidéki anyagból pedig át kellett volna nézni Abauj-Torna, Szepes, Zemplén vármegyék levéltárain felül Kassa, Lócse, Késmárk városok levéltárait, továbbá az egrri, de főleg a szepesi káptalan, azután a jászai és leleszi conventek levéltárait. Végül, tekintettel a sűrű magyar-lengyel érintkezésre, a Krakkó városi és az ugyanittani állami levéltárat, azután itthon másodsorban még Pozsony, Sopron, Nagyszombat stb. városok levéltárait kell átnézni, Bécsről, Boroszlóról, Prágáról és egyéb külföldi városokról már nem is beszélve.

Igy és ilyen apparátussal lehetett volna a megyéhez méltó monographiát írni. Csakhogy így az első kötet vagy tíz évvel később jelenhetett volna meg. Azonban eltekintve attól a nagy

és nemes áldozattól, melyet a vármegye közönsége a nagy történelmi multhoz méltóan, de teljesen hiába hozott meg — *ez a könyv csak elrettentő példáiul szolgálhat arra nézve, hogy hogyan nem szabad megyei monographiát írni.*

Tudományos közügy az, hogy ebbeli nézetünknek ezen folyóirat hasábjain kifejezést adjunk.

DR. IVÁNYI BÉLA.

Vác története 1848—49-ben. Irta dr. *Tragor Ignác*, Vác, 1908. Kiadja a »Váci Múzeum-Egyesület«. 8° 512 l. Ára 20 korona.

Azok között a helytörténeti monographiák között, a melyek a magyar szabadságharcz idejében véghezvitt eseményekkel behatóan foglalkoznak, nem utolsó helyen kell dr. *Tragor Ignác*-nak nem rég befejezett kötetét emlegetnünk.

Szerző követésre méltó nagy igyekezettel tárgyalja munkájában mindazon adatokat, a melyek ezen az egész művelt világot érdeklő eseményeket megelőzték; s a szabadságharczot, igen helyesen az 1848. febr. 23-iki párizsi forradalom kitörésétől származtatja, tehát az ügyet nem lokális természetű nyugtalanságnak tekinti, hanem nemzetközi áramlatnak rója fel, a melynek hullámvérései mihozzánk is eljutottak és a melyekről természetesen akkor halvány sejtelve sem volt annak a lelkesedő fiatalságnak, a mely a váci piacon az ú. n. »füstös« kávéház asztalán próbálta meg a pesti ifjak tüntetéseit utánozni.

A váci országgyűlési kerületet *Hajnik Pál* képviselte, a ki szónoka volt annak a történetileg is nevezetes küldöttségnek, a mely a márcziusi napok diadalának híret vitte Bécsbe; s mint örömmel látjuk, *Bobory György* cs. kir. századost, mint őrnagyot, maga István nádor nevezte ki a váci nemzeti őrsereg parancsnokává.

A Migazzi gróf váci püspök idejében épült palota udvara táborhelylyé változott át; termei gróf Nádasdy Ferencz óta üresen állottak és ime most a »*forradalmi csarnok*« nevét vették fel, s hol Görgei, hol Windischgrätz, végre Paszkévics herczeg és tábornoka írta benne rendelkezéseit, osztotta parancsát.

A kedélyek az első hat hónap alatt meglehetősen nyugodtak voltak s az emberek csak Lamberg gróf megöletésének hírére döbrentek meg s estek gondolkozóba, mikor Jellasich bán betört s a főváros megrémült lakossága nagy számmal keresett városunk falai közt menedéket, a melynek piaczat Pesten mint feltűnően olcsót emlegették, úgy hogy a vasúti összeköttetést is be kellett e miatt szüntetni, nehogy túlságosan felszaporodjék azon kétes, hazafiatlan elemek számaránya, a mely itt lappangva, nyugdíjból